

לאה ורחל אחיות

וּלְלֶבֶן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לְאָה וְשֵׁם הַקְּטָנָה רְחֵל: וַעֲיָנִי לְאָה רַכּוֹת וְרַחֵל הָיְתָה יִפְתַּת תְּאֵר וַיִּפְתַּת מְרָאָה: (בראשית כט, טז-יז).¹

בראשית רבה פרשה ע סימן טו

"וללבן שתי בנות" – כשתי קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו:² זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים;³ זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים; מזו עמדו הורגי אריות ומזו עמדו הורגי אריות.⁴ מזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים;⁵ מזו עמדו שופטים ומזו עמדו שופטים;⁶ מזו עמדו מכבשי ארצות ומזו עמדו מכבשי ארצות.⁷ מזו עמדו מחלקי ארצות ומזו עמדו מחלקי ארצות,⁸ קרבן בנה של זו דוחה שבת, וקרבן בנה של זו דוחה שבת.⁹ מלחמת בנה של זו דוחה שבת, ומלחמת בנה של זו דוחה את השבת.¹⁰ לזו ניתן שתי לילות ולזו ניתן שתי לילות: לילו של פרעה ולילו של סנחריב ללאה, לילו של גדעון ולילו של מרדכי לרחל: "בלילה ההוא נדדה שנת המלך" (אסתר ו).¹¹

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְאָה הַשְּׂדָה אֶל צֹאנוֹ: (בראשית לא ד).¹²

¹ אחרי אברהם ולוט, יצחק וישמעאל, יעקב ועשו, הגיע תורו של עוד צמד אישים (נשים) קרובים-רחוקים: לאה ורחל. רחל ולאה. אחיות צרות ("ואשה אל אחותה לא תקח לצרור" ויקרא יח יח). גם כאן יש הרבה מתח ותחרות, קנאה ויריבות, שנאה ואהבה, אבל בסוף גברה האחוה והמשפחה, השותפות והאחריות. אולי זו גדולתו של יעקב, אולי זו הפקת הלקח המרכזית שלו מהעימות שלו עם עשו ומהסיפורים על הדוד שנדחה (ישמעאל). במובן זה, דברים אלה שביא כאן הם המשך (בהיפוך) לדברינו בפרשת השבוע שעבר **ויגדלו הנערים**. אבל אנחנו מקדימים את המאוחר ומגלים את "השורה התחתונה". נלך צעד, צעד.

² "בנות" מלשון בנייה – בנות. בדומה לדרשה "אל תקרי בניך אלא בוניך" ואולי גם כרמז לאישה שבונה את הבית ("חכמות נשים בנתה ביתה"). רוצה הדרשן לומר שלמרות כל הבעיות של שתי אחיות ואולי גם קנאה שהייתה ביניהן, שתייהן בנו את בית יעקב. ואמנם, להוציא את פרשת הדודאים, לא מצאנו יריבות בין לאה ורחל כדומה להגר ושרה, חנה ופנינה.

³ אנו רגילים לאלופי עשו (בראשית לו, שמות טו), אבל לא לאלופים בבני יעקב. מפרשי המדרש מציעים את "אלופי יהודה" שנזכר בזכריה יב ה-ו מלאה, ואת "אלפי מנשה" בברכת משה (דברים לג יז). קצת דחוק. אז אולי אפשר כבר לציין את "ראשי אלפי ישראל" (במדבר א וגם י), שכוללים את ראשי (אלופי) כל השבטים וממילא גם בני לאה ורחל. לגבי כל שאר ההשוואות שלהלן: מלכים, נביאים, שופטים וכו', מוזמנים שואבי המים לנחש טרם שיציצו בהערות השוליים.

⁴ דוד ושמשון שניהם הרגו אריה (מצא את המקורות). דוד הוא מצאצאי לאה (יהודה) ושמשון הוא משבט דן, בנה של בלהה שפחת רחל שעליו אמרה רחל: "דנני אלהים וגם שמע בקולי ויתן לי בן" (בראשית לו ו), היינו ראתה אותו כבנה.

⁵ משה משבט לוי והושע שעפי" המסורת היה משבט ראובן (בראשית רבה פב יא, דברינו הושע נביא התשובה בשבת שובה) – שניהם מצאצאי לאה. ואפשר גם לצרף אליהם את ירמיהו שהיה כהן. לגבי נביאים מרחל יש קצת קושי. שמואל היה לכאורה משבט אפרים אבל חז"ל גם מייחסים אותו לצאצאי קרח היינו משבט לוי. נביא שניתן לייחס לרחל, שוב עפי" המדרש, הוא אליהו הגלעדי. ראה הדיון בבראשית רבה עא ט: "פעם אחת נחלקו רבותינו בדבר. אלו אומרים: (אליהו) משל גד, ואלו אומרים: משל בנימין. בא ועמד לפניכם, א"ל: רבותינו מה אתם נחלקים עלי? אני מבני בניה של רחל אני". אבל בגמרא בבא מציעא קיד ע"א משמע שאליהו היה כהן. וכל היודע על עוד נביאים אנא יודיענו.

⁶ עתניאל משבט יהודה, שמשון משבט דן, שניהם מצאצאי לאה. אהוד משבט בנימין, דבורה משבט אפרים, גדעון משבט מנשה, שלושם מצאצאי רחל. וכל היודע על עוד שופטים אנא יודיענו.

⁷ משה שבא משבט לוי ודוד שהיה משבט יהודה, הם מלאה. יהושע שהיה משבט אפרים ואולי מלכים נוספים ממלכות ישראל שהרחיבו גבולות כמו ירבעם בן יואש (ירבעים השני, מלכים ב יד כה), הם מרחל.

⁸ "מחלקי ארצות" במובן של מנחילי הארץ, ככתוב: "לאלה תחלק הארץ בנחלה" (במדבר כו נג, יהושע יא כג ועוד), היינו שוב משה ויהושע.

⁹ קרבנו של נשיא אפרים שהקריב ביום השביעי לחנוכת המשכן ודחה את השבת (במדבר רבה יד א) וכן קרבנות שלמה בחגיגת חנוכת הבית שנמשכה שבעה ימים (בראשית רבה לה ג, ואף יום כיפורים נדחה בשל חנוכת המקדש ולא קיימוהו באותה שנה).

¹⁰ שוב יהושע שכבש את יריחו בשבת (ירושלמי שבת א ח). ולגבי צאצאי לאה שעשו מלחמה בשבת לא מצאנו, אולי שוב הכוונה למשה שציווה בתורה: "עד רדתה" ממנו לומדים שנלחמים גם בשבת (שבת יט ע"א). ואולי הכוונה למלחמת בני ישראל בשבת בנימין בפרשת פילגש בגבעה שהייתה בשבת. ראה תוספות "שלוש עבירות" בגמרא גיטין ו ע"ב. ראה דברינו בין סדום לפילגש בגבעה בפרשת וירא.

¹¹ הרי לנו איזון מלא בין לאה ורחל. ואולי אפילו יתרון ללאה, כפי שהוא ממשיך ודורש שם: "ושם הגדולה לאה - גדולה במתנותיה: כהונה לעולם ומלכות לעולם ... ושם הקטנה רחל - קטנה במתנותיה: יוסף לשעה, שאול לשעה, ושילה לשעה". ברוח זו ראה גם ספרי דאגדתא על מגילת אסתר - מדרש פנים אחרים (בובר) נוסח ב פרשה ו (מגילת אסתר היא של רחל) אשר ממשך ונותן סקירה היסטורית רחבה עוד יותר: "שתייהן שקולות זו כזו, מה שעמד מזו עמד מזו, מזו עמדו מלכים, ומזו עמדו מלכים, מזו עמדו נביאים, ומזו עמדו נביאים, ובשתי לילות של פסח נעשו נסים ע"י בניה של זו, שנאמר: ויהי בחצי הלילה (שמות יב כט), זה היה ליל פסח, ונעשו נסים על ידי משה, שהיה מבני בניה של לאה. ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' (מלכים ב יט לה), ואותו לילה ליל פסח היה". במבט היסטורי, יש לכאורה איזון מלא בין שני פלגי עם ישראל המרכזיים: בית יהודה ובית יוסף. איזון שאמנם נשמע טוב, אך דא עקא שעצם הצורך לאזן מוכיח על מתח מתמיד. ואותנו מעניין ספר בראשית. לא בית יוסף ובית יהודה, גם לא יוסף ויהודה (על כך מצפות לנו פרשות בהמשך הספר), אלא רחל ולאה. לאה ורחל. וכמובן יחסו של יעקב אליהן.

¹² לפני שאנחנו ממשיכים במדרשים, נבדוק את אזכור לאה ורחל כצמד במקרא ובאיזה סדר. בפסוק זה - "רחל ולאה". כך גם בתשובתן, ככתוב בפסוק יד להלן שם: "ויתען רחל וְלָאָה וְתִאמְרָנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֶלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אֲבִינוֹ". רחל ראשונה, גם בפניית יעקב

בראשית רבה פרשה עא סימן ב

ר' חנין בשם ר' שמואל בר ר' יצחק אמר: כיון שראה אבינו יעקב שרימתה לאה באחותה, נתן דעתו לגרשה.¹³ וכיון שפקדה הקב"ה בבנים, אמר: לאִמָּן של אלו אני מגרש? ובסוף הוא מודה על הדבר, זהו שכתוב: "וישתחו ישראל על ראש המטה" (בראשית מז) - מי היה ראש מיטתו של אבינו יעקב? לא לאה?¹⁴

מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויצא סימן יא

"וירא ה' כי שנואה לאה". לא מפני שהיא שנואה בפני בעלה, אלא מפני שהוכיחה אותו. שעבד יעקב שבע שנים ברחל, שאמרה לו אמו: "וישבת עמו ימים אחדים" (בראשית כז מד) וישב שם שבע שנים. "ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי וגו', ויהי בערב ויקח את לאה בתו וגו' " (שם כט כא כב). כל הלילה היתה עושה עצמה כרחל, כיון שעמד בבקר והנה היא לאה, אמר לה: בת הרמאי! למה רמית אותי? אמרה לו: ואתה למה רמית אביך כשאמר לך האתה זה בני עשו ואמרת לו אנכי עשו בכורך? ואתה אומר: למה רימיתני? ואביך לא אמר: בא אחיך במרמה? ומתוך הדברים הללו שהוכיחה אותו, התחיל שונאה. אמר הקב"ה: אין רפואתה של זו אלא בבנים ובעלה נכסף לה. לפיכך: "וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה", ודוד מקלס: "עושה משפט לעשוקים" (תהלים קמו ז).¹⁵

רות רבה (לרנר) פרשה ז

"וויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים: עדים. יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל" (רות ד יא). א"ר יצחק: רחל היתה עיקרו של בית, לפיכך: "ורחל עקרה" (בראשית כט לא) - עיקרה של בית. א"ר ברכיה: רוב מסובין משל לאה היו, לפיכך הוא עושה רחל עקרה.¹⁶ תני ר' שמעון בן יחאי:

לנשותיו וגם בתשובתן (אולי הפנייה צופה את התשובה, שכן ידע יעקב מי הדומיננטית). כך גם במגילת רות כפי שנראה בהמשך: "יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל". רחל ראשונה. ולא מצאנו בכל המקרא שלא קודמת לרחל אלא בשני מקומות. האחד, בסדר הגשת האמהות והילדים לפני עשו: "וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשנה ואת לאה וילדיה אחרנים ואת רחל ואת יוסף אחרנים" (בראשית לג ב). שם לאה ראשונה! על מקרה זה לא נדון הפעם, הוא שייך לפרשת וישלח. המקרה השני, חיפוש לבן בכלי יעקב כשרדף אחריו והדביקו בגלעד: "ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל" (בראשית לא לג). אוהל לאה תחילה. האם זה משמעותי? על כך נדון בהמשך דברינו. ואם לא כיסינו את כל המקרא, המאיר עינינו ומרחיב דעתנו, יבורך.

¹³ יעקב מבין עם שחר שרימו אותו ורוצה לגרש את לאה! בהלכה, אפשר שאפילו גירושין אין כאן שהרי בפשטות אלה קידושי טעות. ראה רש"י בעקבות המדרש על הפסוק "ויהי בבוקר והנה היא לאה - אבל בלילה לא היתה לאה, לפי שמסר יעקב לרחל סימנים, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תיכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים". אז איזה מן קידושין אלה אם כל הלילה חשב יעקב שזו רחל? כך אולי בהלכה. ומה באגדה? ראה המדרש על הוויכוח בין לאה ליעקב בבוקר כשהיא משיבה לו מנה אחת אפיים: "אמר לה: מה רמאית בת רמאי! אמרה לו: ויש סופר שאין לו תלמידים? לא כך היה אביך קורא לך עשו ואתה ענית לו?" (בראשית רבה ע ט). בקיצור, ראו מי שמדבר על רמאות! האם ניתן לקשר את שני (שלושת) המדרשים האלה? האם תשובתה הניצחת של לאה ליעקב היא שגרמה לו לחזור בו מרצונו לגרשה? האם הבין שיד ההשגחה כאן, מידה כנגד מידה, וקיבל עליו את הדין? האם ראה את כאבה והתרצה לה? האם הבין שלא הכל בחיים הוא "אהבה צרופה"?

¹⁴ סוף דבר, המדרש לא קונה את כל ההסברים שהצענו בהערה הקודמת, אלא הולך בדרך אחרת. יעקב הפריד בין אהבת איש לאשתו ובין הקשר של אב (בעל) לאם בניו. אמנם, בין הכעס הראשון שלו על לאה (שספגה גם את כעסו על לבן) ובין קבלתה כאם ילדיו יש גם שנאה. כפי שהכתוב עצמו מעיד: "וירא ה' כי שנואה לאה". ועוד נידרש לעניין שנאה זו. תקופה לא קלה עוברת על לאה. ראה מדרש בראשית רבה שם: "והיו הכל סונטים בה ... והיו אומרים: לאה זו - אין סתרה כגלויה. נראית צדקת ואינה צדקת. אילו הייתה צדקת לא הייתה מרמה באחותה". ראה גם איך היא נותנת שם לילדיה. בראשון היא מאמינה (מקווה): "הפעם יאהבני אישי", בשני היא מפקחת ומבינה את מצבה: "כי שמע ה' כי שנואה אנכי ... ותקרא שמו שמעון", ובשלישי היא מסתפקת ב: "הפעם ילווה אישי אלי". ואימתי מודה יעקב בכך ומכיר בחלקה של לאה (לא מראה אהבה)? בסוף ימיו. במצרים, ערב מותו כשהוא נתון כולו בחסות בנה של רחל. הוא נותן אמנם ליוסף "שכם אחד על אחי", ברכה כפולה לאפרים ומנשה נכדיו מרחל. אבל כשהוא רואה את שנים עשרה בניו ששישה מהם בני לאה ועוד שניים בני שפחתה, הוא מודה על ראש המיטה.

¹⁵ דוד ודאי ראוי שיקלס שהרי הוא מבני בניה של לאה ... מדרשים רבים מנסים להתמודד עם הקושי הגדול של שנאת יעקב ללאה. כיצד איש תם יושב אהלים, נרדף בעצמו, לא חס על לאה, לא הבין שהכל מלבן ולא יכל לפחות לגלות חמלה כלפיה. הם מנסים לרכך פסוק זה בדרכים שונות, כגון הקישור של לאה עם עשו, עם מי שמעשיו שנואים, שהייתה מיועדת לו. ראה למשל גמרא בבא בתרא קמג ע"א: "וירא ה' כי שנואה לאה, מאי שנואה? אילימא שנואה ממש, אפשר? בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, בגנות צדיקים דבר הכתוב? אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה". ראה גם הצעת רד"ק בפירושו לתורה: "לא היה יעקב שונא אותה, אבל היה אוהב אותה. אלא שלפי שהיה אוהב את רחל יותר, קרא ללאה שנואה. כלומר, כנגד אהבתה של רחל הייתה שנואה". הכל יחסי באהבה. אבל המדרש שהבאנו אינו מוותר ליעקב. ראה גם פירוש רמב"ן שמבין את "כי שנואה לאה" כפשוטו, אבל מסיבת התרמית עצמה, כמו במדרש בראשית רבה הקודם, לא מסיבת התוכחה שדברה איתו קשות. רמב"ן בראשית כט לא: "כי שנואה לאה - הנה לאה רמתה באחותה גם ביעקב, כי אם נאמר שנהגה כבוד באביה שאחז בה והכניסה אליו ואל תמר בו, היה לה להגיד או לרמוז כי היא לאה, אף כי היתה מתנכרת כל הלילה, ולפיכך לא הכירה עד שראה אותה בבוקר, ולכן שנואה יעקב". אמנם בהמשך מציין רמב"ן שיעקב חמל על לאה, אבל הביקורת בעינה עומדת. וראה גם פירוש תורה תמימה בראשית כט לא הערה ו שמעלה את השאלה הקשה שאולי אסור היה ליעקב בכלל לשהות איתה שכן אסור לחיות עם אשה שנואה ובודאי לא להביא ממנה ילדים לעולם ("בני שנואה", מסכת כלה פרק א הלכה י, מסכת נדרים כ ע"ב ושם מדובר במי שיש לו שתי נשים!).

¹⁶ לאה זכתה להיות "האשה הפוריה" ורחל - הגבירה והמנהיגה. עקרה מלשון עיקרה כפי שהמדרש מסביר בהמשך. מה שמזכיר את פינה וחנה ואולי דוגמאות נוספות.

לפי שנאמרו דברים כנגד רחל, לפיכך נקראו ישראל על שמה: "רחל מבכה על בניה" (ירמיה לא יד). ולא סוף דבר על שמה, אלא על שם בנה, שנאמר: "אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף" (עמוס ה טו). ולא סוף דבר על שם בנה אלא על שם בן בנה: "הבן יקיר לי אפרים" (ירמיה לא יט). וכל גדול שבישראל על שם אפרים: "ודוד בן איש אפרתי" (שמואל א יז יב), "וירבעם בן נבט אפרתי" (מלכים א יא כו), "מחלון וכליון אפרתיים" (רות א ב).¹⁷

"ישמך אלהים כשרה, רבקה, כרחל ולאה".¹⁸

רש"י בראשית פרק לא פסוק לג

באהל יעקב - הוא אהל רחל, שהיה יעקב תדיר אצלה, וכן הוא אומר (להלן מו יט) בני רחל אשת יעקב, ובכולן לא נאמר אשת יעקב.¹⁹

אבן עזרא הושע פרק ה פסוק ג

דע כי אשת יעקב אבינו היא רחל והנה לאה נכסה במקומה. גם רחל נתנה שפחה לה ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת. על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמר: "שלחני" ויעקב אמר אל אפרים ומנשה: "ויקרא בהם שמי". על כן יקראו כל ישראל אפרים.²⁰

בראשית רבתי פרשת וישלח עמוד 158

"כי תהיין לאיש" (דברים כא טו) - זה יעקב, שנאמר: "איש תם" (כה כז). "שתי נשים" - רחל ולאה. "האחת אהובה" - זו רחל. "והאחת שנואה" - זו לאה. "וילדו לו בנים" - שתיהן ילדו לו. ומה שהעמידה לאה העמידה רחל, לאה נביאים, רחל נביאים, לאה שופטים ורחל שופטים. "והיה הבן הבכור לשניאה" - זה ראובן. "והיה ביום הנחילו את בניו" (שם טז) - בשעה שעמד להיפטר מן העולם: "ויקרא יעקב אל בניו" (מט א). "את אשר יהיה לו" - אלו ברכות. "לא יוכל לבכר את בן האהובה" - זה יוסף שלא קראו בכור. "על פני בן השנואה הבכור"

¹⁷ ראה המדרשים עליהם נשען מדרש זה. תנחומא (בובר) פרשת ויצא סימן טו: "וירא ה' כי שנואה לאה, אלא ורחל עקרה. היא היתה עיקר הבית, שלא נשתעבד יעקב אלא בשבילה, שנאמר: ויעבוד יעקב ברחל (בראשית כט כ). מנין שהיא היתה עיקרה של בית? שכן בניה של לאה מודים, בועז וכל סנהדרין שלו מבני יהודה היו, מבני בניה של לאה, ומה כתיב? ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם (רות ד יא), מכאן שרחל עיקר הבית, שנאמר ורחל עקרה. וכן בבראשית רבה ע"ב: "ורחל עקרה - א"ר יצחק: רחל היתה עיקרו של בית, כמה שנאמר: ורחל עקרה - עיקרה רחל. א"ר אבא בר כהנא: רוב מסובין עיקר של לאה היו לפיכך עושים רחל עיקר, ורחל עקרה, רחל היתה עיקרו של בית. תני רבי שמעון בן יוחאי: לפי שכל הדברים תלוין ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה (ירמיה לא) רחל מבכה על בניה ולא סוף דבר לשמה אלא לשם בנה (עמוס ה) אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף, ולא סוף דבר לשם בנה אלא לשם בן בנה, שנאמר (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים". במגילת הייחוס של בית דוד, בלב שבט יהודה, מברכים כולם את רות, אמה של מלכות, בברכה שתהיה: כרחל ולאה! גם כאן, בלב מגילת הייחוס של בית יהודה, רחל לפני לאה. זו אותה רחל שגם קבורה "בדרך אפרת היא בית לחם". וכפירוש רש"י על הפסוק במגילת רות: "כרחל וכלאה - אף על פי שהיו משבט יהודה ומבני לאה, מודים הם על רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו רחל ללאה". ראה איך הדרשן נסחף שאפילו דוד, שברור שנקרא אפרתי על שם המקום אפרת, גם הוא נקרא על שם אפרים! זו רחל שהייתה עיקר הבית. שתי האחיות כקורות מפולשות מקיר אל קיר, אבל רחל העיקר.

¹⁸ זו ברכת הבנות לביל שבת שמופיעה בכל הסידורים שמשרישה את הסדר "רחל ולאה" לדורות, מאם לבתה. נראה שברכה זו היא שילוב של הפסוק ברות והגמרא במסכת הוריות י ע"ב: "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך, מאן נינהו נשים באהל? שרה, רבקה, רחל ולאה". לא מצאנו מקור קדום לברכה זו, כגון סידורי הגאונים וימי הביניים, ונראה שזו ברכה יחסית מאוחרת שהתווספה במאות האחרונות. ראה [אתר דעת](#).

¹⁹ דברי רש"י אלה הם בעקבות מדרש בראשית רבה בפרשתנו, פרשה עד סימן ט: "ויבא לבן באהל יעקב - באוהל יעקב שהוא אוהלה של רחל. ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל - למה באהל רחל שתי פעמים? שהיה מכיר שהיא משמשנית". כמו כן הביא והרחיב רש"י בפירושו לפסוק לדברי הימים א כט כא. הרי לנו שגם בפעם היחידה (להוציא פרשת וישלח) שבה מופיעה לאה לפני רחל, באים המדרש ורש"י והופכים את היוצרות (את הצרות) ואומרים: לא, באוהל רחל נכנס לבן ראשון. כי מה הוא אוהל רחל? אוהל יעקב! אמנם פרשני מקרא אחרים, דוגמת רשב"ם, אבן עזרא ורמב"ן, אינם מסכימים עם רש"י (ועם המדרש) ומציעים כל אחד פתרון משלו, איך ערך לבן את החיפוש באהלים כאשר דלק אחרי יעקב. אבל זה נושא אחר שקשור להבנת הפסוק שם. אותנו מעניין הזיהוי של אהל יעקב עם אוהל רחל, עפ"י המדרש ורש"י. האוהל הוא סמל האמהות. ראה מסכת הוריות י ע"ב: "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך, מאן נינהו נשים באהל? שרה, רבקה, רחל ולאה". הסדר שוב הוא "רחל ולאה". ללאה יש אוהל משלה. לרחל אין. אוהלה הוא אוהל יעקב. ושערי מדרשים ופירושים מעולם לא ננעלו, בא מדרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק לא ומציע את הסידור הבא: "ויבא לבן באהל יעקב. מלמד שהיה לו ליעקב לבדו אוהל לתפילה: ובאהל לאה, שהיה לצד שמאל של אהל יעקב, ... ובצד ימינו היה אהל רחל". כאן, יש לרחל אוהל משלה, אך רחל, אם בנימין, היא בצד ימין של יעקב. לפחות בחיים אם לא במנוחת עולמים, כפי שנראה להלן.

²⁰ מרוב עסוק באהלים, לא שמנו לב לסימות של דברי רש"י לעיל: "בני רחל אשת יעקב - ובכולם לא נאמר אשת יעקב". וכך גם דברי אבן עזרא אלה אשר מחזירים אותנו לכל המדרשים לעיל על רחל שהיא עיקרה של הבית ולכל הפסוקים המראים שאפרים הוא עם ישראל. הפסוק בהושע אותו מפרש דברי אבן עזרא הוא: "אני ידעתי אפרים וישראל לא נכחד ממני כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל" שגם ממנו ניתן ללמוד כאילו אפרים (שבט יוסף) הוא כל ישראל. אך בתולדות עמנו, כיזוע, לא כך התגלגלו הדברים. העובדה שצאצאי יעקב נקראים היום "יהודים" מדברת בעד עצמה.

- זה ראובן. "כי את הבכור בן השנואה יכיר" (דברים שם יז) - זה ראובן שהכירו והודיעו לכל שהוא בכור: "ראובן בכורי אתה" (מט ג) ... "כי הוא ראשית אוננו" - זה ראובן: "כוחי וראשית אונני" (מט ג). "לו משפט הבכורה" - שאין מיחסין בכל מקום לבכורה אלא לראובן. תדע לך שכן הוא שאף בשעת הקלקלה ייחסו לבכור, הה"ד: "בני לאה בכור יעקב ראובן" (בראשית לה כג).²¹

וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֹאסֵף אֶל עַמִּי קָבְרוּ אֹתִי אֶל אֲבֹתַי ... בַּמַּעֲרָה אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה הַמִּכְפֵּלָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִמְרָא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהֶם אֶת הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרָן הַחֹתֵי לְאַחֲזֵת קֶבֶר: שְׁמָה קָבְרוּ אֶת אֲבֹרָהֶם וְאֵת שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ שְׁמָה קָבְרוּ אֶת יַצְחָק וְאֵת רַבֵּקָה אֲשֶׁתוֹ וְשְׁמָה קָבְרָתִי אֶת לָאָה: (בראשית מט כט-לא).²²

שבת שלום
מחלקי המים

²¹ ההשוואה של סיפור יעקב רחל ולאה עם הדין של "כי תהינה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה" שבפרשת כי תצא, מתבקשת מאד. נראה כאילו דברי התורה בספר דברים באים להגדיר את יחס ההלכה, לאחר מתן תורה, לסיפור של יעקב שאירע לפני מתן תורה, וכבר זכינו להקדיש דף בשם [אהובה ושנואה](#) בפרשת כי תצא שם יצרנו את הקשר עם יעקב לאה ורחל ומעמדו של בן השנואה כבכור. ראה מקבילה למדרש בראשית זה בתנחומא בובר ויצא יג. ההשוואה עם פרשת האשה האהובה והאשה השנואה כופה על מדרשים אלה לצאת נגד הדעה שיעקב העביר את הבכורה מראובן ונתנה ליוסף. בניגוד למשל למסכת בבא בתרא כג ע"א: "מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף?" ראה שם. לפי מדרשים אלה, לא זזה הבכורה מראובן, מבית לאה, שהוא לפי דין התורה. ועל"פ, נראה שמעבר לעצם ההקבלה בין דין תורה (ספר דברים) ובין "מעשה אבות" (ספר בראשית), יש כאן שוב תוכחה ובקורת על יעקב. ראה המדרשים לעיל על "כי שנואה לאה" שמנסים לומר שיעקב לא ממש שנא את לאה והשווה אותם עם המדרשים על הפרשה בספר דברים: "וכי יש אהובה ושנואה לפני המקום?" (יבמות כג ע"א). ועם ההשוואה הזו, מה יגיד יעקב לדורות?

²² למרות שדילגנו על מדרשים ומקורות רבים, אי אפשר שלא לסיים בנושא של קבורת לאה לצידו של יעקב במערת המכפלה, לעומת קבורתה של רחל בודדה בצד הדרך, כמעט כמו מת מצווה (ראה פירוש רמב"ן בראשית מח ז). יעקב מצווה על יוסף, בנה של רחל, לעלות ולקבור אותו לצד אחותה צרתה (האם בדרך עצר יוסף גם ליד קבר אמו?). ראה בראשית רבתי פרשת ויחי עמוד 256: " ... וכשם שאברהם ושרה, יצחק ורבקה קבורים זוגות זוגות, כך קבורוני אצל בת זוגי אצל לאה". לאה היא בת זוגו של יעקב לדורות! ראה עוד בראשית רבה עב ג שכל העניין התחיל מהדודאים שקנתה רחל מלאה: "תני ר' שמעון בן יוחי: לפי שזלזלה בצדיק, לפיכך אינה נכנסת עימו לקבורה. זהו שהיא אומרת: לכן ישכב עימך הלילה - אמרה לה: עמך הוא שוכב, אין הוא שוכב עמי. ר' שמואל בר נחמן אמר: לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה". עבור רצונה של רחל בבנים, שילמה במחיר של פרידה בעולם הנצח מיעקב ולהיקבר בנפרד משאר האבות והאמהות.